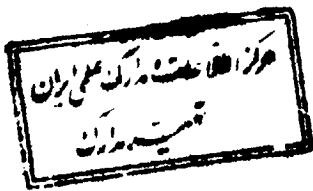

بِسْمِ اللّٰهِ الرَّحْمٰنِ الرَّحِیْمِ

۲۷ / ۷۰

۱۳۷۸ ۶۱۰/ ۲۵

دانشگاه تربیت مدرس
دانشکده علوم انسانی

پایان نامه دوره کارشناسی ارشد

علوم قرآن و حدیث

موضوع:

دعا و تربیت معنوی انسان در قرآن

نگارش:

دل آرا نعمتی پیرعلی

استاد راهنما:

دکتر نهله غروی نائینی

استاد مشاور:

دکتر محمد باقر حجتی

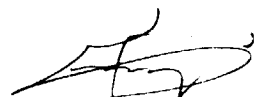
تابستان ۱۳۷۸

۷۴۶۰۶

۲۷۱۷۰

تأییدیه اعضای هیئت داوران حاضر در جلسه دفاع از
پایان نامه کارشناسی ارشد

اعضای هیئت داوران نسخه نهایی پایان نامه خانم دل آرا نعمتی پیرعلی تحت عنوان «دعا و تربیت معنوی انسان در قرآن» را از نظر فرم و محتوی بررسی نموده و پذیرش آن را برای تکمیل درجه کارشناسی ارشد پیشنهاد می کنند.

اعضای هیأت داوران	نام و نام خانوادگی	رتبه علمی	امضاء
۱- استاد راهنما	دکتر نهله غروی نائینی	استادیار	
۲- استاد مشاور	دکتر محمد باقر حجتی	استاد	
۳- نماینده شورای تحصیلات تکمیلی	دکتر نهله غروی نائینی	استادیار	
۴- استاد ممتحن	حجة الاسلام محمد علی مهدوی راد	استادیار	
۵- استاد ممتحن	دکتر محمد علی لسانی فشارکی	استادیار	

آیین نامه چاپ پایان نامه (رساله) های دانشجویان دانشگاه تربیت مدرس

نظر به اینکه چاپ و انتشار پایان نامه (رساله) های تحصیلی دانشجویان دانشگاه تربیت مدرس مبین بخشی از فعالیتهای علمی - پژوهشی دانشگاه است بنابراین به منظور آگاهی و رعایت حقوق دانشگاه، دانش آموختگان این دانشگاه نسبت به رعایت موارد ذیل متعهد می شوند:

ماده ۱: در صورت اقدام به چاپ پایان نامه (رساله) ی خود، مراتب را قبلاً به طور کتبی به مرکز نشر دانشگاه اطلاع دهد.

ماده ۲: در صفحه سوم کتاب (پس از برگ شناسنامه)، عبرت ذیل را چاپ کند:

«کتاب حاضر، حاصل پایان نامه کارشناسی ارشد نگرنده در رشته علوم قرآن و حدیث که در سال ۱۳۷۸ در دانشکده علوم انسانی دانشگاه تربیت مدرس به راهنمایی سرکار خانم دکتر نهله غروی نائینی و مشاوره آقای دکتر محمد باقر حجتی از آن دفاع شده است.»

ماده ۳: به منظور جبران بخشی از هزینه های نشریات دانشگاه تعداد یک درصد شمارگان کتاب (در هر نوبت چاپ) را به مرکز نشر دانشگاه اهدا کند دانشگاه می تواند مازاد نیاز خود را به نفع مرکز نشر در معرض فروش قرار دهد.

ماده ۴: در صورت عدم رعایت ماده ۳، ۵۰٪ بهای شمارگان چاپ شده را به عنوان خسارت به دانشگاه تربیت مدرس، تأدیه کند.

ماده ۵: دانشجو تعهد و قبول می کند در صورت خودداری از پرداخت بهای خسارت، دانشگاه می تواند خسارت مذکور را از طریق مراجع قضایی مطالبه و وصول کند؛ به علاوه به دانشگاه حق می دهد به منظور استیفای حقوق خود، از طریق دادگاه معدل وجه مذکور در ماده ۴ را از محل توقیف کتابهای عرضه شده نگارنده برای فروش، تأمین نماید.

ماده ۶: اینجانب دل آرا نعمتی پیرعلی دانشجوی رشته علوم قرآن و حدیث منقطع کارشناسی ارشد تعهد فوق و ضمانت اجرایی آن را قبول کرده، به آن ملتزم می شوم.

نام و نام خانوادگی: دل آرا نعمتی پیرعلی

تاریخ و امضا:

تقدیم به:

پیشگاه قطب عالم امکان، امام الانس و الجان، حضرت

بقیة الله الاعظم (عج)، و امام عاشقان، بنیانگذار مکتب

عشق و جهاد و ایستادگی حضرت امام خمینی (ره)، نیز،

شاهدان جاودان و روزی خواران درگه حق، نام آوران

صحنه های عشق و ایثار، و سالکان طریق هدایت

تشکر و قدردانی:

«یا من یَغْفِرُ عنِ الْکَثِیرِ و یُعْطِی الْکَثِیرَ بِالْقَلِیلِ» پروردگارا از فرق تا پای در نور تو غرقم، و بی هدایت و مدد توره به جایی نبرم. «**احمدک اللهم**» و چگونه سپاس و حمد ترا به جای نیاورم که تو «نور السموات و الارض» هستی پس «یا نور السموات و الأرض، أَنْعَمْتَ فَرْدًا».

یارب ناتوانم و قدم در راه تو نهادم پس «یا هادی، اهدنا الصراط المستقیم» پروردگارا اگر تو ستار العیوب بودی، این حقیر چگونه به خود جرأت می داد تا سخن از تو و راه تو و قرآن تو به کام نهد، ای علم محض، شکرست که مرا در این وادی قرار دادی و چگونه شکرست را نگویم که ما را اهل ایمان و ولایت ساختی. یارب حق محمد و آتش بر ما عظیم است پس «**اللهم صل علی محمد و آل محمد.**»

در اینجا لازم می دانم از اساتید گرانقدرم سرکار خانم دکتر **نهلہ غروی نائینی** که راهنمایی مرا در این رساله به عهده داشتند و نیز از وجود نورانی آقای دکتر **محمد باقر حجتی** که مشاورت حقیر را بعهده داشتند و بویژه حجة الاسلام دکتر **محمد علی مهدوی راد** که صمیمانه ترین کمکها و ارشادات خود را بر من ارزانی داشتند تشکر کنم و همکاریهای ارزشمندشان را ارج نهم.

و من الله التوفیق

چکیده:

دعا به معنی خواندن، رغبت به سوی خدا و درخواست عنایت و استمداد از پروردگار است. دعا و نیایش، روح را تهذیب، نفس را تزکیه، اندیشه را تصفیه و تردید را از دلها می‌زداید و راه رشد و تقوی و کمال را به رهروان این طریق می‌نمایاند. هر عبادتی ظاهر و باطنی دارد؛ باطن هر عبادتی عبارت است از توجه خالص، ارتباط قلبی و مراقبت همیشگی بر این ارتباط. دعا نیز از چنین باطنی برخوردار است و داعی باید مراقبت کند که همواره خود را در محضر رب العالمین مشاهده کند، بر این اساس، دعا در لسان پیشوایان به «مُحُّ الْعِبَادَةِ» «افضل العبادة»، «سلاح المؤمن»، «مندیح ننجاح» و «مقالید الفلاح» تعبیر شده است.

بالاترین مقام انسان، مقام عبودیت است که توفیق بندگی حضرت حق نصیبش می‌گردد و شیرین‌ترین مرحله عبادت، مرحله دعا و ایجاد ارتباط بنده با خدا و توفیق تضرع و توبه و اظهار خضوع و خشوع و اعلان تقدیس و تسبیح و تحمید حق است که اگر بنده اهل دعا نباشد مورد توجه خدا نخواهد بود. دعا در نزد اولیاء و سینه رسیدن به مرحله کمال انقطاع و تحصیل نورانیت، بصیرت قلب و وصول به معدن عظمت و دریدن حجابهای ظلمت و سر بر آستان دوست سودن و آسودن است. قرآن نیز ضمن بیان دعاهای مختلف و متفاوت، با ارائه نمونه‌های عینی از مؤمنین و غیرمؤمنین، هم ماهیت این آموزه مهم دینی را تبیین می‌کند و هم عوامل استجاب، موانع استجاب، آداب دعا و انواع دعا را معرفی می‌کند و در ضمن معرفی این آموزه دینی به صورتی هدفمند، از روشهای تربیتی خاص خود بهره جسته و دعا را به عنوان عبادتی خاص، با اثری ویژه در تربیت معنوی انسان معرفی می‌کند.

کلید واژه‌ها: دعا، درخواست، رتباط، استجاب، اخلاص، قرب، عبودیت

عنوان	صفحه
● فصل اول: کلیات	
مقدمه	۲
۱-۱ بیان مسأله	۳
۲-۱ فرضیات	۳
۳-۱ هدفها	۳
۴-۱ روش تحقیق	۴

● فصل دوم: تعریف دعا و اهمیت آن

مقدمه	۶
۱-۲ تعریف دعا	۷
۲-۲ اهمیت دعا	۹
۱-۲-۲ جایگاه بداء در نظم هستی و ارتباط آن با دعا	۱۱

● فصل سوم: استجابات

مقدمه	۱۵
۱-۳ معنای استجابات	۱۶
۲-۳ ارزش استجابات	۱۷
۳-۳ رابطه استجابات و دعا	۱۸
۴-۳ افتقار و استجابات	۲۰
۵-۳ ربوبیت و استجابات	۲۶
۶-۳ حکمت، رحمت و استجابات	۳۰
۷-۳ مشروط، یا مطلق بودن وعده نهی بر استجابات	۳۳

● فصل چهارم: آداب دعا و شروط استجابات

۳۸	مقدمه
۳۹	۱-۴ معرفت و شناخت خدا
۳۰	۲-۴ حسن ظن به خدا
۴۰	۳-۴ اضطرار
۴۲	۴-۴ حضور دل
۴۳	۵-۴ خضوع و رقت قلب
۴۴	۶-۴ حمد و ثنای الهی
۴۸	۷-۴ اخلاص
۵۲	۸-۴ توسل (وسیله جویی)
۵۴	۱-۸-۴ معنای توسل
۵۴	۲-۸-۴ توسل به اسماء حسنی
۵۹	۳-۸-۴ توسل به پیامبر (ص) و اهل بیت (ع)
۶۳	۹-۴ اصرار در دعا
۶۵	۱۰-۴ توبه و استغفار
۶۷	۱۱-۴ ایمان و عمل صالح
۷۱	۱۲-۴ دعای پنهانی
۷۵	۱۳-۴ بیم و امید (خوف و رجاء)
۷۹	۱۴-۴ توکل
۸۰	۱۵-۴ تلاش
۸۲	۱۶-۴ آداب عملی دعا
۸۳	۱-۱۶-۴ زمان استجابات دعا

۸۵ ۲-۱۶-۴ مکان استجابیت دعا

● فصل پنجم: موانع استجابیت

۸۸ مقدمه

۸۸ ۱-۵ علل عدم استجابیت دعا

۹۰ ۲-۵ نقش گناهان در عدم استجابیت

۹۳ ۳-۵ مهمترین گناهی که مانع استجابیت دعا می شود

● فصل ششم: ویژگیهای دعاهاى انبیاء

۹۸ مقدمه

۹۹ ۱-۶ دعای آدم (و حوّا)

۱۰۲ ۲-۶ نوح

۱۱۰ ۳-۶ ابراهیم (و اسماعیل)

۱۳۱ ۴-۶ لوط

۱۳۳ ۵-۶ یوسف

۱۳۷ ۶-۶ ایوب

۱۴۱ ۷-۶ شعیب

۱۴۳ ۸-۶ موسی

۱۵۸ ۹-۶ طالوت

۱۶۰ ۱۰-۶ سلیمان

۱۶۴ ۱۱-۶ یونس

۱۶۷ ۱۲-۶ زکریا

فهرست مطالب

عنوان	صفحه
۱۳-۶ عیسی	۱۷۲
۱۴-۶ دعای حضرت محمد (ص)	۱۷۵
● فصل هفتم:	
مقدمه	۱۸۸
۱-۱-۷ دعای اصحاب کهف	۱۸۹
۲-۱-۷ دعای پیروان موسی	۱۹۰
۳-۱-۷ دعای ساحران فرعون	۱۹۱
۴-۱-۷ مسیحیان مؤمن	۱۹۲
۵-۱-۷ دعای حواریون	۱۹۴
۶-۱-۷ دعای مستضعفین	۱۹۷
۷-۱-۷ دعای مجاهدان	۱۹۹
۸-۱-۷ دعای خردمندان	۲۰۰
۹-۱-۷ دعای راسخان در علم	۲۰۵
۱۰-۱-۷ دعای متقین	۲۰۶
۱۱-۱-۷ دعای زنان مؤمن	۲۰۸
۱-۱۱-۱-۷ دعای آسیه	۲۰۸
۲-۱۱-۱-۷ دعای بلقیس	۲۰۹
۳-۱۱-۱-۷ دعای همسر عمر	۲۱۱
۱۲-۱-۷ دعای عمومی مؤمنین	۲۱۲
۱۳-۱-۷ دعای دیگر مؤمنین	۲۱۵
۱۴-۱-۷ دعای اهل بهشت	۲۲۵

فهرست مطالب

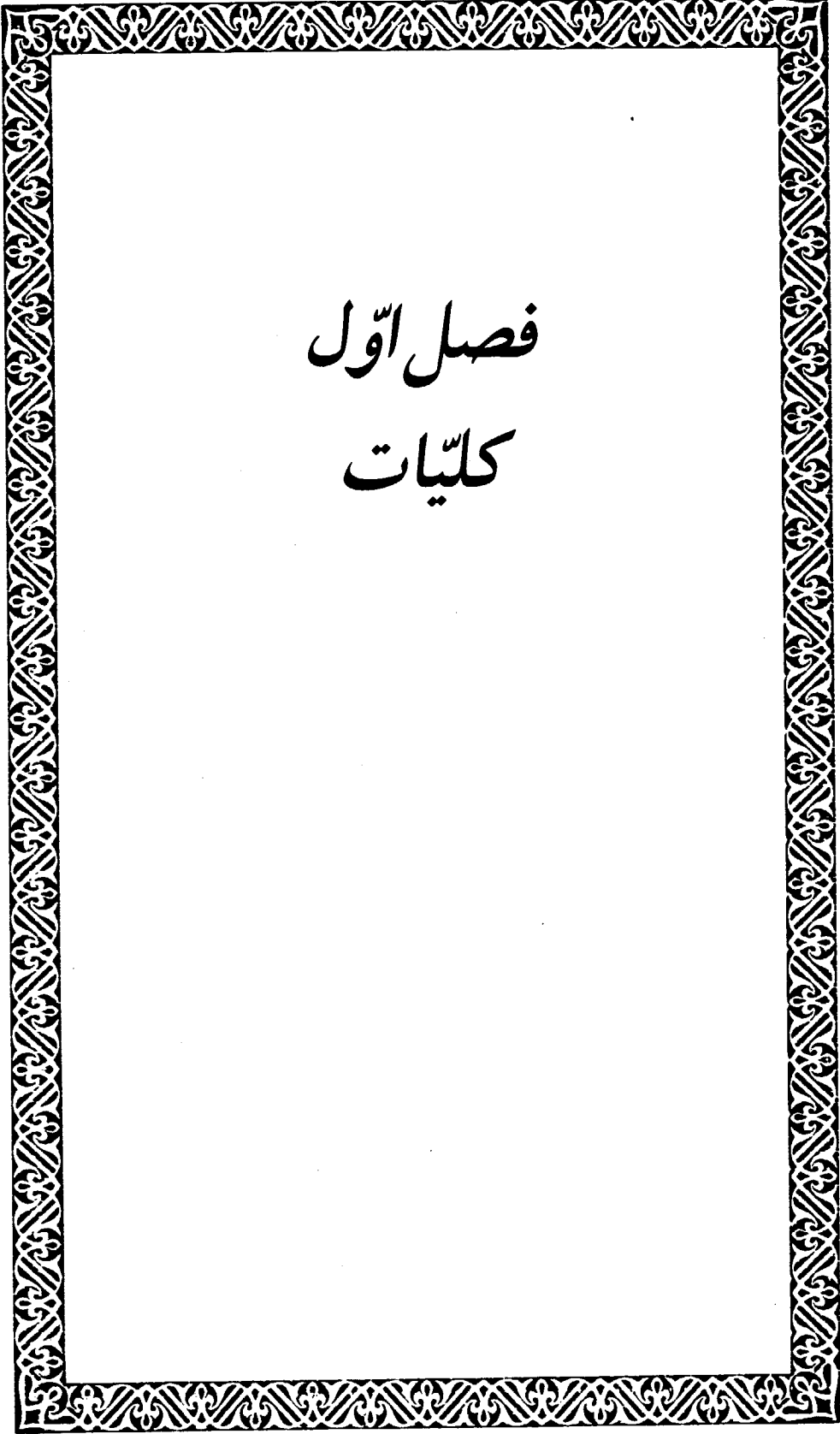
عنوان	صفحه
۲-۷ دعای غیرمؤمنین	۲۲۹
۱-۲-۷ دعای ابلیس	۲۲۹
۲-۲-۷ دعای کافران	۲۳۲
۳-۲-۷ دعای مشرکین	۲۳۶
۴-۲-۷ دعای رهبران گمراه	۲۳۸
۵-۲-۷ دعای اهل جهنم	۲۳۹

● فصل هشتم: اهداف و روشهای تربیتی قرآن

مقدمه	۲۴۴
۱-۸ تعریف تربیت	۲۴۴
۲-۸ اهداف تربیتی قرآن	۲۴۵
۳-۸ روشهای تربیتی قرآن	۲۴۷

● نتایج

۱- ماهیت دعا، عبودیت است.	۲۵۸
۲- دعا، عرصه شناخت خود و خداست لذا وسیله ارتباط عبد و مولی است.	۲۵۸
۳- هدف اصلی از دعا کردن، طبق تعالیم قرآن، درخواست مقام عبودیت و رسیدن به قرب الهی است.	۲۵۹
۴- مهمترین عمل استجاب دعا، اخلاص و انتطاع است.	۲۵۹
فهرست منابع و مآخذ	۲۶۱
چکیده پایان نامه به انگلیسی	۲۶۸

A decorative border with a repeating geometric and floral pattern surrounds the central text.

فصل اوّل
کلیات

مقدمه:

خداوند انسان را برای خود آفریده و او را خلق کرده تا عبادت کند. اما هدف از خلقت، پرورش عابد نیست بلکه، هدف به بار نشانیدن میوه ایمان و یقین، در دل انسان و پرورش عبد است. هدف از تربیت اسلامی نیز پرورش عبد عاشق است. دعا ز جمله راههایی است که خداوند برای هدایت و تربیت معنوی انسان، ارائه کرده است.

در فرهنگ اسلامی، دعا به عنوان وسیله پیوند عبد و مولی معرفی شده است که می تواند او را در مسیر هدایت الهی قرار داده و به عطاهاى او امیدوار سازد. از آنجا که تربیت معنوی انسان، بر پایه هایی همچون شناخت صحیح، انتخاب و عمل، استوار است: قرآن، الگوی صحیح دعا کردن و نوع خواستن را ارائه کرده و فرد را به شناختی صحیح از حقیقت انسان، خدا و دعا رهنمون ساخته و نمونه هایی عینی از مؤمنان و غیرمؤمنان ارائه می دهد تا فرد بتواند انتخاب کرده و سپس عمل کند. می توان گفت، دعا یکی از بزرگترین سرمایه های انسان است که بوسیله آن می تواند سعادت و فلاح خویش را رقم زند.

۱-۱- بیان مسأله

دعا یکی از مهمترین آموزه‌های دین است، تا بدانجا که در فرهنگ اسلامی آن را «مغز» عبادت و عبودیت دانسته‌اند در آیات قرآن و سیره پیامبران - به حکایت قرآن - دعا، جلوه‌ای شگفت دارد. از سوی دیگر جامعه دینی ما که باید منش و بینش خود را از قرآن و منسیران واقعی آن بگیرد از دعا برداشتی دارد که نگاه آغازین به آموزه‌های قرآن، نشانگر عدم درستی این نگرش است. به این ترتیب مسأله بنیادین این پژوهش، نمایاندن حقیقت دعا و چیستی دقیق آن از نظر قرآن است با سؤالاتی بدینگونه:

- ۱- آیا دعا، ارتباطی است برای خواستن، آنها خواستنهای خرد؟
- ۲- نگاه قرآن - با تکیه بر سیره پیامبران - به دعا چگونه است؟
- ۳- محور اصلی و بنیادین «خواست» در دعاهای قرآنی و سیره نبیاء چیست؟
- ۴- محوری‌ترین شرط در این پیوند چیست؟

۲-۱ فرضیات

- ۱- دعا بیش از هر چیز، یک پیوند است، گفتگویی است عاشقانه بین «عبد» و «مولی»
- ۲- دعا در قرآن، ارتباط وثیق «عبد» و «الله» است با این حقیقت که خداوند نزدیکترین است به انسان: «انه اقرب الیه من حبل الوريد»
- ۳- محور اصلی و بنیادین دعا در مرحله خواست، معنویت و رسیدن به «مقام قرب» است.
- ۴- خدا محوری و اخلاص مهمترین محور پیوند و استجابت است.

۳-۱ هدف‌ها

- ۱- تحلیل و تفسیر بخشی از آموزه‌های مهم قرآن و دست یافتن به موضوعی مهم از موضوعات قرآنی
- ۲- آگاهی از تصویر قرآن، از چگونگی پیوند انسان با خدا و چگونگی تعلیم رازگویی بنده با